

TEATER- OG FILMKUNDSKAB

Drama og film i undervisningen

I Undervisningsvejledning for folkeskolen I peges der bl. a. i kapitlet om dansk på de værdier, der knytter sig til dramatisering af egnede emner, som omhandler barnets verden («Hos købmanden«, »Hos tandlægen«), eller emner hentet fra fagenes undervisningsstof (egnede afsnit af bibelhistorien, geografien, historien eller andre fag).

Det anbefales ligeledes, at grupper af elever fra tid til anden får en time stillet til rådighed for i fællesskab at udarbejde et program omfattende dialog, fri fortællen, mindre dramatiseringer, oplæsning, sang o.lign., hvor alle i gruppen deltager såvel i planlægningen som udførelsen.

Disse indslag i undervisningen vil medvirke til at skabe en gavnlige variation i stofbehandlingen og i mangfoldige tilfælde være årsag til, at eleverne engageres stærkt i stoffet, når de ved dramatisering søger at identificere sig med de skikkelser, man vil anskueliggøre.

Eleverne kan ofte ved at overvære eller ved selv at opføre dramatiske arbejder, som har relation til deres egen verden, finde udtryk for tanker og følelser, som uforløste optager dem. Enkelte elever erhverver sig ved arbejdet med det dramatiske stof den selvtilid, som de ikke har kunnet opnå inden for det normale klasselivs rammer.

Drama og film i undervisningen kan således foruden at være værdifulde hjælpemidler til anskueliggørelse og til at engagere eleverne i det rent faglige være værdifulde personlighedsdannende faktorer.

Den kendsgerning, at mange børn og unge uden for skoletiden søger en væsentlig

del af deres underholdning og oplysning ved film og fjernsyn, må ikke alene give anledning til, at eleverne i skolen ved referater og samtaler gør rede for den erhvervede viden; men skolen må også hjælpe børnene til den bedst mulige forståelse af disse audiovisuelle meddelelsesmidlers programmer. Dette kan ske ved en indføring i de udtryksmidler, filmen og fjernsynet betjener sig af. Ved at skabe forståelse for de tekniske og kunstneriske virkemidlers anvendelse kan undervisningen give tilskueren mulighed for at få det fulde udbytte af det sete samt skærpe interessen for en kunstnerisk og indholdsmæssig vurdering. Da mange børn og unge har en ukritisk indstilling over for film, må det være af betydning at lære dem at se og vurdere film, ligesom man i skolen søger at lære dem at læse og vurdere litteratur.

Udvalget har i høj grad haft sin opmærksomhed henvendt på problemer af denne art, ikke mindst i forbindelse med de spørgsmål, der knytter sig til befolkningens forøgede fritid som følge af arbejdstidsnedsættelser.

Der må hos de unge skabes en forståelse af de mange muligheder, der foreligger for en udviklende udnyttelse af fritiden. Denne må ikke alene omfatte bestræbelser for at *aktivisere* ungdommen, men vel nok i højere grad henvise til beskæftigelser, som kan *engagere* de unge i den verden, som omgiver dem. Det gælder ikke mindst om at fremhæve momenter, der bestemmer den enkeltes menneskelige udvikling.

Som formidler af denne opdragelse har

drama- og filmkundskab betydning, idet man gennem undervisning i disse discipliner kan skærpe elevens evne til at opleve og medvirke til at vække den kritiske sans. Undervisningen må ved at opøve en forståelse af de kunstneriske udtryksmidler føre til, at eleven selv skaber og søger udtryk for det, dramaet eller filmen fremkalder i ham.

For at nå dette mål må læreren ved brug af undervisningsstof, der indeholder værdier, som berettiger til personligt engagement, gradvis søge at indføre eleven i teatrets og filmens elementæreste virkemidler, så den

kunstneriske symbolik og andre udtryksformer bliver forståelige for eleven.

Det pres, stofmængden øver på skolens timetal, må ikke hindre, at værdifuldt personlighedsudviklende stof fra teatrets og filmens verden finder plads i undervisningen, selv om teater- og filmkundskab ikke har fået afsat særlige timer på planerne. Udvalget har ved udarbejdelse af nærværende retningslinjer for undervisningen bl. a. lagt vægt på de erfaringer, Dansk Skolescene har gjort i sit arbejde med at interessere børn og unge for teatrets og filmens værdier.

Filmkundskab

Adskillige steder i udlandet har man givet filmkundskab en særlig placering inden for skolen. I Storbritannien undervises der i filmkundskab i ca. 300 skoler inden for Secondary Modern School, ligesom også en del klasser i Secondary Grammar School har »Film appreciation« på timeplanen. I Østrig (specielt i Wien), hvor man har en abonnementsordning, der svarer til Dansk Skolescenes bio, forudsætter man, at lærerne efter eget skøn benytter nogle timer til at orientere om filmens udtryksmidler og uddybe det set ved samtaler i klassen. I Vesttyskland har man adskillige steder, først og fremmest i Bayern, Nordrhein-Westfalen og Hamburg, filmundervisning med på undervisningsplanen for de større børn. I Holland arrangerer man med mellemrum turneer og vandredstillinger, der giver anledning til, at man anvender nogle timer til filmkundskab. I Frankrig foretager man inden for de fleste højere skoler en gennemgang af film, f. eks. i tilknytning til timerne i samfundslære eller kunsthistorie. I Norge er der foretaget vellykkede undervisningsforsøg med et begrænset timetal. I Polen, Sverige, Schweiz og USA har man også gennemført forsøgsundervisning på dette område.

Undervisningens mål og indhold

Den første internationale konference om filmforståelse i skole og ungdomsarbejde fandt sted i Amsterdam 1957. Her fik deltagerne fra 10 lande ved en idéudveksling og forevisning af undervisningsmidler afstukket retningslinjer for undervisningen og dens mål, som kort kan udtrykkes således:

Undervisningen i filmkundskab tilstræber — ved at opøve en forståelse for filmens udtryksformer — at skærpe evnen til kunstnerisk vurdering af film og derved give eleven en kritisk indstilling til de vurderinger og synspunkter, der fremsættes i film.

I Danmark har et stigende antal lærere fra 1953 i større eller mindre omfang arbejdet med filmkundskab i skolen.

Dansk Skolescene har i samarbejde med Statens Filmcentral støttet disse lærere ved kursusvirksomhed, indsamling af erfaringer såvel her hjemme som i udlandet samt ved udgivelse af materiale til og om faget.

En sammenfatning af de metodiske erfaringer, man herved har indvundet, viser, at undervisningsstoffet stort set kan deles i følgende områder:

1. Filmens historie.
2. Filmens teknik og udtryksmidler.
3. Analyse og vurdering af film.
4. Gennem produktion af elevfilm at indføre eleverne i filmens teknik og udtryksmidler.

Undervisningen kan tage sit udgangspunkt i hvilket af de fire områder det skal være, men spørgsmålet om, hvilket stof man skal medtage, afgøres dels af elevernes modenhed, dels af lærerens forudsætninger for at behandle det pågældende stofområde.

Tilrettelæggelse af undervisningen

Samtaler om film

I sin mindst forpligtende form er undervisningen i filmforståelse en række samtaler med eleverne med udgangspunkt i en fælles filmoplevelse. Eleverne kan have haft lejlighed til at overvære en af Dansk Skole-scenes filmforestillinger, klassen kan gå i biografen, eller man kan på skolen forevise en spillefilm, som er nedkopieret til smal-film. (Sidstnævnte mulighed har den fordel, at filmen kan diskuteres umiddelbart efter forevisningen). I skolens yngste klasser vil denne metode være den mest naturlige.

På et senere stadium af elevernes udvikling kan læreren inden filmforevisningen kort redegøre for filmens tilblivelse (produktionsår, nationalitet, baggrunden for handlingen, bemærkelsesværdige tekniske sekvenser eller kunstneriske præstationer i filmen o. lign.) samt sætte disse oplysninger i forbindelse med det, eleverne er kendt med fra tidligere samtaler om film, eller gøre opmærksom på handlingens tilknytning til historiske begivenheder, kulturstrømninger etc.

Efter forevisningen vil det være naturligt, at eleverne fremkommer med en umiddelbar vurdering af filmens helhed. På et senere tidspunkt suppleres denne med en mere middelbar vurdering af de filmiske enkeltheder.

Timer i filmkundskab

Har man mulighed for at anvende en række timer til filmkundskab, vil en mere indgående redegørelse for stoffets enkeltheder være formålstjenlig. Undervisningen kan på dette trin omfatte emner som: filmens tekniske muligheder, billedsprogets opbygning, dialogens udformning, skuespilpræstationer, underlægningen med lyd og musik etc.

Hvad enten man har faste ugentlige timer til sin rådighed, eller man kan anvende en periode til selvstændig emneundervisning om film, f. eks. som led i dansk- eller orienteringsfagsundervisningen, må læreren, bl. a. af hensyn til leje af filmene, tilrettelægge undervisningen ret minutiøst.

Undervisningen i film som kunstart forstås således, at den væsentlig er en indføring i filmens udtryksmidler. For at kunne få forståelse for disse må eleven lære om den teknik, som betinger en filmoptagelse. Selv om de fleste elever finder dette stof meget interessant, må undervisningen ikke fortabe sig i tekniske detaljer eller film-æstetiske spidsfindigheder. Teknikken og virkemidlerne er redskaber, som må kendes, for at man kan give en tilbunds-gående vurdering af stoffet.

Af pædagogiske grunde må undervisningen altid tage sit udgangspunkt i elevernes personlige erfaringer. Om man følger *en historisk linje* og indfører eleverne i de filmiske udtryksmidler kronologisk svarende til den filmtekniske udvikling, eller man vælger at *forklare de tekniske enkeltheder* omkring en filmoptagelse, inden man redegør for formålet med at anvende en bestemt teknik, afhænger af, om eleverne er i stand til at forstå, hvad en historisk udvikling indebærer, eller om eleverne på grund af deres evner og opdragelse skal have hver detalje i undervisningen knyttet til konkrete ting. Metoden, som tager sit udgangspunkt i en række *spillefilm, som analyseres*, vil i de fleste tilfælde komme til at savne tydelige eksempler på de filmiske udtryksmidlers grundformer, men har den fordel, at undervisningen knytter sig stærkt til de pro-

blemer, eleverne møder i biografen og foran fjernsynsskærmen.

Undervisningsmidler

Undervisningen bygges naturligt op om et materiale, som hovedsagelig består af film, men også en grundbog, supplerende litteratur, billedbånd, modeller, plancher og apparater indgår som undervisningsmidler. Elevens redegørelse for det set, det læste og de konklusioner, eleven selv finder frem til, kan nedskrives sammen med de oversigter, rapporter, instruktive tegninger og valgte billeder fra filmens verden, som elevens arbejdshefte kan indeholde.

De instruktive film, de historiske spillefilm, filmcitatere med karakteristiske eksempler på forskellige filmiske udtryksmidler og eksperimentalfilm kan lejes hos Statens Filmcentral og Det danske Filmmuseum. Spillefilmene udlejes af SFC på særlige vilkår, når formålet er undervisning i filmkundskab. Af nyere spillefilm er kun et mindre antal nedkopieret til smalfilm, som udlejes af enkelte udlejningsselskaber. Egnede undervisningsmateriale er på nuværende tidspunkt til rådighed, men behovet for supplerende og nyfrembringelser er permanent, når undervisningen skal være à jour med de kunstneriske strømninger inden for den aktuelle filmdebat.

Det var ønskeligt, om skolerne havde mulighed for at forevise et større antal egne film end dem, man i øjeblikket har til rådighed i 16 mm kopier. Specielt bør der åbnes muligheder for at vise bemærkelsesværdige nyere spillefilm i skolerne, så undervisningen ikke i for høj grad må bygge på filmeksempler af ældre dato.

I bilag 4 findes et eksempel på, hvor-

dan undervisning i filmkundskab kan praktiseres i skolens ældste klasser.

Undervisningens perspektiv

Man må fra skolens side med undervisningen i filmkundskab til stadighed stræbe mod, at eleverne ikke blot opnår at træne den filmiske oplevelsessevne, men lærer kritisk at vurdere det set. Eleverne skal i deres redegørelse for det iagttagne lære at være konstruktive i deres kritik. Forevisning af gode og værdifulde spillefilm må give anledning til, at eleverne får udløsning for positive værdier; men fra tid til anden vil det sikkert være formålstjenligt ved forevisning af film af ringe værdi at lade eleverne finde frem til uægte menneske- og miljøskildringer. Man bør i undervisningen påpege uberettiget brug af effektskabende virkemidler og gøre opmærksom på de trivielle klicheer, som kendetegner de middel-mådige og ringe film. At børn og unge herigennem kan få mulighed for at få deres forhold til den almindelige underholdningsfilm saneret, er uomtvisteligt.

Filmen som kommunikationsmiddel har en præferencestilling hos de unge. At det opvoksede slægtled står alene og uden forudsætninger for at vurdere denne kunst-arts ofte overvældende virkning, er en realitet. Der er ingen tvivl om, at man ved at tage filmoplevelsen ind i skolen og give eleverne adgang til at drøfte disse oplevelser jævnsides med en undervisning i billedsprogets fortolkning ikke alene tilfører undervisningen et værdifuldt incitament, men har mulighed for at give eleverne værdifulde oplevelser, der kan være af betydning for deres følelses- og tankelivs udvikling og for deres forståelse af menneskelige livsvilkår.

Teaterkundskab

Teaterkundskab har til en vis grad samme mål som filmkundskab. I begge fag drejer det sig om at anspore og ægge børnenes og

de unges fantasiliv. Mens filmen øver denne ansporing gennem billedet, der støttes af lyd og tone, kan eleven ved at deltage i

dramatiske opførelser stimulere sin oplevelsesevne. Ved stemmeføring, mimik og bevægelse søger eleven at give udtryk for det, spillet har fremkaldt i den enkelte. Ved fri dramatisering skal eleverne inden for stykkets ramme selv skabe figurer og handling, mens de i det tekstbundne spil søger at give udtryk for det, forfatteren har nedlagt i sin tekst.

Både den bundne og den frie form for dramatisering er frugtbare udgangspunkter for at forstå opførelse af dramatiske arbejder på teater, i fjernsyn eller under andre former.

Elevernes aktive medvirken ved opførelse af dramatik i skolen kan ikke alene fremme den enkeltes evne til at udtrykke sin personlighed uden alt for mange hæmninger, men giver læreren rig lejlighed til at undervise i »menneskeforståelse«. Eleverne må have baggrund for deres fremstilling og gennem samspil med de øvrige medvirkende søge at opnå en helhed i deres fremstilling. Dette kan give eleverne rige muligheder for at sætte sig ind i et bestemt historisk eller nutidigt miljø (bygge stil, dragter, musik og tidens tankegang) samt for ved praktisk arbejde med sceneopbygning, kostumering og instruktion at give udtryk for dette. Den betydning, dette arbejde har som social, opdragende faktor, når alle klassens elever i grupper eller ved enkeltpræstationer må samarbejde om at løse den stillede opgave, må ikke undervurderes.

»Teaterleg«

Faget teaterkundskab er i virkeligheden et forsøg på at bevare menneskets evne til at lege - den leg, der - som dramatisk selvvirksomhed - kræver fantasi og inspiration. Små børn, hvis ordforråd er ringe, udtrykker med mimik og bevægelse mere, end der kan siges med ord. Ved begynderundervisningen i fremmedsprog udnytter man også det mimiske til fremme af forståelsen. Små situationsspil må betragtes som et godt middel til at fastholde og udvide ordforråd og faste talevendinger såvel i danskunder-

visningen som ved undervisningen i fremmede sprog.

Eleverne i de yngste klasser kan for det meste ret umiddelbart opfatte og gengive ukomplicerede persontyper i enkle, lette handlingsforløb. Denne evne må udvikles og bevares i leg, små situationsspil og eventyrspil, når fagenes stofområder giver lejlighed hertil. Som eksempler på denne elementæreste form for teaterkundskab kan nævnes elevernes gengivelse af læsting, fortællinger fra dansk, bibelhistorie, geografi, historie eller på det tidligste stadium emner valgt fra barnets egen verden (En tur i skoven. Dyrene på landet. I Zoologisk Have etc.). Nogen egentlig instruktion er der ikke tale om her, eleverne gengiver spontant, hvad de har oplevet. Klasseværelsets inventar er kulisser, og børnenes evne til at identificere sig med såvel mennesker og dyr som ting må sammen med deres fabuleringen og glæde ved legen være det bærende i spillet. Lærerens fortælling må være inspirerende, men den direkte instruktion vil ofte undertrykke noget værdifuldt. Filmkundskabens »snak om film« i de yngste klasser er en parallel til teaterkundskabens »leg med teater«.

Skolespillet

En anden form for fri dramatisering findes i skolespillet. Herved forstås et mindre, dramatisk arbejde, hvis indhold hentes fra skolens fagkreds. Stykket opføres for at udnytte det dramatiske stof som et middel til anskueliggørelse og fremme af elevernes indleven i stoffet. Spillet opføres af klassens elever for dem selv, og arbejdet med et skolespil kan vare fra 1 time til en række lektioner spredt over en uge. Emnerne kan være mangfoldige (Mordet i Finderup lade. Columbus opdager Amerika. Stanley møder Livingstone. I en afrikansk landsby. Da dampskibet blev til).

Handlingen er aftalt inden spillets begyndelse. De optrædende improviserer replikkerne, som er sammenholdt af bestemte nøglereplikker. Mindre dekorationer, enkle kostumer og antydet ma-

skering skaber atmosfære og angiver tid, sted og miljø. Spillet underordner sig det faglige stof, men giver god dramatisk øvelse. Eleverne øves i at bruge klar udtale, og opmærksomheden rettes mod ordenes rette betoning samt nuancering af klangfarven. Formålet med danskundervisningens oplæringsøvelser vil hermed træde tydeligt frem, og gennem elevens frie gengivelse sikrer man sig en forståelse af det lærte.

Ekstemporalspil eller problemspil

Ved ekstemporalspil forstår man almindeligvis en gruppe personers gengivelse af et aktuelt problem, som tilskuerne og de optrædende bagefter skal diskutere. Spillet viser en opstående konflikt, måske en del af dens udvikling, men handlingen afbrydes, så problemløsningen overlades til tilskuerne.

Problemspillet derimod lægger ikke alene emnet op til diskussion, men tilstræber personernes vurdering af de anførte påstande. En løsning på problemet tilstræbes ikke, men ved at gentage spillet med andre rollehavende kan problemet belyses fra andre sider. Problemspillet hører derfor hjemme i den mindre kreds, hvor alle kan tage del i spillet på forskellige tidspunkter og gennem en dramatisk indsats give udtryk for de tanker, problemstillingen har givet den enkelte. Denne frie dramatiske form er velegnet for unge over 13 års alderen. De identificerer sig endnu forholdsvis let med personerne og fremkommer - under skjul af rollen - ofte med deres egen indstilling til problemer, som man med en diskussion næppe ville få udtrykt nær så uforbeholdent. Menneskets trang til leg og fri udfoldelse kan herigennem bevares selv i pubertetsalderen, hvor mange unge på grund af usikkerhed helst udtrykker sig med påtagne talemåder, når de er i et fremmed miljø. Emnerne for problemspil hentes fra de unges egen verden med hensyntagen til elevernes alderstrin og udvikling. Indholdet kan være personlige problemer (Påklædning. Sladder. Kammeratskab. Jalousi), skolens og klassens problemer (Rygning.

Planlægning af klassetur) eller tidens og døgnets diskussioner (Tjener unge for mange penge? Er aviserne mere underholdende end oplysende? Ungdomskriminalitet. Den sidste danske film. Kommer storpolitik mig ved?). I samfundslære kan man benytte det såkaldte modelmøde til at anskueliggøre et kommunalbestyrelsesmøde, en folketingsdebat, en retshandling, et møde i FN's sikkerhedsråd el. lign. Selv om det dramatiske her er trådt i baggrunden til fordel for problemstillingen, må disse spil betragtes som et led i skolens arbejde for at opøve en forståelse af dramatikens betydning for mennesket.

Opførelse af dramatiske arbejder

Den umiddelbarhed og frigjorthed, som kendetegner ovenstående former for dramatisk virksomhed, kan til en vis grad overføres til arbejdet med dramatiske tekster. Kravet til elevernes indlevelsesevne og forståelse af, at man skal repræsentere den figur, forfatteren har tænkt sig, skærpes. Instruktøren må her være rådgiveren, der forklarer baggrunden for spillet og hjælper de optrædende til at forstå hver enkelt persons tankegang og finde motiverede forklaringer for hans væremåde over for de øvrige personer i spillet.

Arbejdet med at *tilegne* sig replikkerne og den tankegang, der ligger bag dem, kræver træning, som må indøves med lette dramatiske tekster, man evt. kan opføre for kammeraterne med rollehæftet i hånden.

Skolekomedien

Som underholdning ved skolefester har skolekomedien for længst skabt tradition. Som et værdifuldt undervisningsmiddel bruges det også adskillige steder. Dette indebærer ikke, at repertoireet nødvendigvis består af klassiske værker. Dersom eleverne skoletiden igennem er vant til at beskæftige sig med dramatisk arbejde i fri og bunden form, vil skolekomedien ganske naturligt give anledning til, at eleverne prøver kræfter med et større dramatisk arbejde. Spillet må være af en sådan karakter, at

eleverne kan leve sig ind i rollerne; ved fantasiens og følelsens hjælp søger de mod en forståelse af de mennesker, spillet omhandler. Dette grundlæggende arbejde kan foregå i en studiekreds, som påbegyndes i god tid før skolekomedien. Man kan ved denne lejlighed indføre eleverne i almindelig teaterviden og derved bibringe dem forståelse af, hvordan man på scenen giver udtryk for en dramatisk tekst. I bilag 5 vises ved hjælp af eksempler undervisningen på forskellige klassetrin.

Teaterkundskab

Mens man kan betegne »teaterleg«, »skole-spil« og andre former for fri dramatisering med ordet *drama*, som omfatter elevernes aktive dramatiske arbejde, kan man betegne det studieprægede forarbejde til skolekomedier og andre former for bunden dramatisering, hvor man foruden den personlige oplevelse tilstræber at illustrere teatrets teknik, som *teaterkundskab*.

Adskillige steder i udlandet er interessen for dette stof så stor, at man har afsat timer i de ældste klasser til teaterkundskab. En sådan undervisning har ikke fundet sted her hjemme - om end der har været talrige tilløb.

En systematisk undervisning i teaterkundskab kunne omfatte teatrets udvikling gennem tiderne (sceneopbygninger, dekorationer, kostumer etc.), som via billedbånd, film, teaterbesøg m. v. kunne illustreres med stærke, klare indtryk. Kulturstrømning-

gers skiften vil naturligt afspejle sig i denne undervisning. Ved at beskæftige eleverne med almindelig teaterviden (rolleanalyser, dramaturgi, teatrets tekniske hjælpemidler osv.) ville man bibringe eleverne forståelse af teatret som kunstart.

Arbejdet med at skabe et teaterforstående publikum udgår de fleste steder her hjemme fra skolescenernes forestillinger. Skal disse have varig værdi for elevernes teaterforståelse, må børnene ved vejledning og undervisning, som nævnt i foranstående, indføres i teatrets og de dramatiske arbejders verden.

Undervisningsmidler

De fleste skoler har - under en eller anden form - mulighed for at opføre dramatiske arbejder. Da det praktiske arrangement i forbindelse med opførelse af dramatik ikke bør være det primære, vil det være formålstjenligt for skolerne at tilvejebringe:

1. Mindre sceneudstyr til klassebrug (tre-fløjede skærme m. v.).
2. Depot for kostumer, rekvisitter o. lign.
3. En fast sceneopbygning med tilhørende hjælpemidler til opførelse af skolekomedier o. lign.

Til brug ved undervisning i teaterkundskab bør tilvejebringes en grundbog, kartotek over egnede spil på de forskellige alderstrin og en antologi over betydningsfulde dramatiske tekster.